

De boekhandel van Teheran

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Marjan Kamali

De boekhandel van Teheran

Vertaald door Ernst de Boer
en Ankie Klootwijk

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 5057 3

© 2019 Marjan Kamali

© 2020 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,
Amsterdam en Ernst de Boer en Ankie Klootwijk

Oorspronkelijke titel *The Stationery Shop*

Oorspronkelijke uitgever Gallery Books

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie © Ildiko Neer/Arcangel Images (vrouw),

© Shutterstock (achtergrond)

Foto auteur © David E. Lawrence

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Kamran
Jij bent de liefde van mijn leven

Ze gleden als vanzelf in een intimiteit waarvan ze nooit meer zouden genezen.

F. Scott Fitzgerald, *This Side of Paradise*

Er is niets nieuws in de wereld behalve de geschiedenis die je niet kent.

Harry Truman

Deel een

Het verzorgingshuis

‘Ik heb een afspraak met hem gemaakt.’

Ze zei het op een toon alsof ze een afspraak had gemaakt met de tandarts of een therapeut, of met die opdringerige witgoedverkoper die Walter en haar had gegarandeerd dat ze de rest van hun leven van koude melk, knapperige groenten en onbedorven kaas konden genieten als ze het nieuwste model koelkast zouden kopen.

Walter stond af te drogen, zijn blik was gericht op de theedoek met de opdruk van een geel kuikentje onder een paraplu. Hij ging er niet tegenin. Walter Archers hang naar logica, zijn vermogen de rede altijd te laten zegevieren, zei vooral iets over Roya's eigen scherpe beoordelingsvermogen. Want tenslotte was ze getrouwd met een man die rationeel en ook nog eens ongelooflijk begripvol was. Uiteindelijk was ze toch niet getrouwd met die jongen die ze tientallen jaren geleden in een kleine schrijfwarenwinkel in Teheran was tegengekomen, maar had ze haar lot verbonden met dit bakken van stabiliteit uit Massachusetts. Deze Walter. Die elke ochtend een hardgekookt ei als ontbijt at, en onder het afdrogen zei: ‘Als je hem wilt ontmoeten, moet je dat doen. Het gaat de laatste tijd niet goed met je, vind ik.’

Roya Archer was ondertussen bijna volledig veramerikaniseerd, niet alleen door haar huwelijk, maar ook doordat ze al meer dan vijftig jaar in de Verenigde Staten woonde. Ze had nog steeds herinneringen aan haar jeugd in de hete, stoffige straten van Teheran, tikkertje spelend met haar jongere zus, Zari, maar haar zorgvuldig afgebakende leven speelde zich nu in New England af.

Met Walter.

Eén bezoekje aan een winkel, amper een week geleden, om paperclips te kopen nota bene, had alles op losse schroeven gezet. Opeens was ze weer terug in die onrustige zomer van 1953. Opeens was ze weer in Cinema Metropole, in het centrum van Teheran. Met de ronde rode sofa in de lobby, waarboven de kristallen van een kroonluchter glinsterden als dikke tranen en waar sigarettenrook omhoogkringelde. Hij had haar de trap op geleid, de bioscoopzaal in, en daar op het scherm hadden sterren met buitenlandse namen elkaar geliefkoosd. Na de film had hij met haar in de zomerse schemering gewandeld. De lavendelkleurige hemel was dooraderd met zo'n rijk palet van paarstinten dat het bijna surrealistisch was. Bij de zwaar geurende jasmijnstruiken had hij haar ten huwelijk gevraagd. Zijn stem brak toen hij haar naam zei. Ze hadden talloze liefdesbrieven uitgewisseld en plannen gemaakt voor hun verbintenis. Maar uiteindelijk was er niets van gekomen. Het leven had al hun plannen in de war gestuurd.

Geen zorgen.

Roya's moeder zei altijd dat onze lotsbestemming bij de geboorte op ons voorhoofd staat geschreven. Je kunt het niet zien of lezen, maar het staat er toch echt in onzichtbare inkt, en het leven volgt dat pad, wat er ook gebeurt.

Ze had de herinnering aan die jongen tientallen jaren lang

uit haar hoofd gebannen. In die tijd had ze een leven opgebouwd, een land leren kennen. Walter leren kennen. Een kind opgevoed. Die jongen uit Teheran kon evengoed een waarde-loos, versleten vod zijn dat zo diep onder in de vuilnisbak terecht was gekomen dat ze hem na een tijdje bijna vergeten was.

Maar nu kon ze hem eindelijk vragen waarom hij haar daar midden op het plein in de steek had gelaten.

Walter manoeuvreerde de auto het spekgladde, door sneeuwbanken nog nauwer geworden parkeervak in. Nadat ze abrupt tot stilstand waren gekomen kon Roya het portier niet openkrijgen. Tijdens de lange rit was het op een of andere manier vastgevroren.

Hij liep om en opende het portier voor haar omdat hij Walter was, omdat hij was opgevoed door een moeder (Alice: vriendelijk, lief, ruikt naar aardappelsalade) die hem had geleerd hoe hij een dame moest bejegenen. Omdat hij zevenenzeventig was en niet begreep waarom jonge kerels hun vrouw niet meer behandelden als breekbaar glas. Hij hielp Roya uit de auto en lette erop dat haar sjaal haar neus en mond tegen de wind beschermde. Samen liepen ze voetje voor voetje over het parkeerterrein en gingen de trap op van het Duxton verzorgingshuis.

In de lobby werden ze verwelkomd door een vlaag veel te warme lucht. Achter een balie zat een jonge vrouw van rond de dertig met blond haar dat ze in een knotje had opgestoken. Op haar borst droeg ze een plastic naamplaatje met CLAIRE erop. Flyers op een mededelingenbord maakten in juichende bewoordingen en met veel uitroeptekens reclame voor een 'Filmavond!' en een 'Beierse lunch!', hoewel de hoeken van de flyers al waren omgekruld van ouderdom, en de verschrom-

pelde, aan een rolstoel gekluisterde bewoners tergend traag voortbewogen over de linoleumvloer of voetje voor voetje achter een rollator voortschuifelden.

‘Hallo! Komt u voor de vrijdaglunch?’ Claire sprak erg luid.

Walter deed zijn mond open om iets te zeggen.

‘Hallo, hij niet,’ zei Roya snel. ‘Mijn man gaat het beroemde broodje nepkreeft bij de Dandelion Deli proberen. Ik heb het opgezocht op Yelp. Dat zie je niet vaak, hè, een broodje kreeft in hartje winter. Zelfs niet als het nep is.’ Ze ratelde maar door. Ze moest haar uiterste best doen om kalm te blijven. ‘Het heeft maar liefst vijf sterren gekregen.’

‘Die deli?’ zei de receptioniste verbaasd.

‘Hun broodje kreeft,’ mompelde Roya.

Walter zuchtte. Hij stak vijf vingers op om Claire duidelijk te maken dat zijn vrouw in de vijf sterren geloofde.

‘O, oké! Kreeft!’ Claire knikte. ‘Als Yelp het zegt, zal het wel kloppen!’

‘Ga nou maar,’ zei Roya zachtjes tegen haar man. Ze ging op haar tenen staan en drukte een kus op Walters fris geschooren wang. Op zijn perkamenten huid, met de geur van Irish Spring-scheerzeep. Ze wilde hem geruststellen.

‘Oké, doe ik. Ik smeer ’m.’ Maar hij bleef gewoon staan.

Ze kneep in zijn hand, het vertrouwde houvast in haar leven.

‘Zorgt u ervoor dat ze zich niet in de nesten werkt?’ zei Walter ten slotte tegen de receptioniste. Hij klonk gespannen.

Er waaide weer een golf koude lucht naar binnen toen Walter door de dubbele deuren naar buiten ging en de trap afliep naar de spekgladde parkeerplaats.

Roya bleef ongemakkelijk voor de balie staan. Ze werd plotseling onwel van de lucht van ammonia en een of andere stoff-

shotel. Rundvlees. Beslist rundvlees met ui. De etenslucht was nog doordringender doordat de verwarming extra hoog was gezet om de kou van New England te verdrijven. Ze kon niet geloven dat ze hier werkelijk naartoe was gekomen. De radiatoren sisten, rolstoelwielletjes piepten en knerpten, en plotse-ling leek het allemaal een vreselijke vergissing.

‘En waarmee kan ik ú helpen,’ vroeg Claire. Om haar hals had ze een gouden kruisje hangen. Ze keek Roya aan en er ver-scheen een merkwaardige uitdrukking op haar gezicht, alsof ze haar kende.

‘Ik heb een afspraak met iemand,’ zei Roya. ‘Met een van uw zorgbehoevende patiënten.’

‘Aha, u bedoelt een bewoner. Fantastisch. En wie mag dat zijn?’

‘Meneer Bahman Aslan.’ De woorden kwamen langzaam uit Roya’s mond, als duidelijk zichtbare kringen rook. Het was jaren geleden dat ze zijn naam hardop had uitgesproken.

Het kruisje op Claires borst fonkelde onder het tl-licht. Wal-ter zou nu wel van het parkeerterrein zijn weggereden.

Claire stond op, stapte achter de balie vandaan en kwam voor Roya staan. Voorzichtig pakte ze Roya’s beide handen vast. ‘Wat geweldig om u eindelijk te ontmoeten, mevrouw Archer. Ik ben Claire Becker, de assistent-manager van het Duxton ver-zorgingshuis. Wat fijn dat u er bent. Ik heb al zoveel over u ge-hoord. Het betekent veel voor me dat u hier bent.’

Ze was dus niet de receptioniste. Hoe wist Claire Becker Roya’s naam? Uit het afsprakenboek waarschijnlijk, ze had tenslotte een afspraak gemaakt. Maar waarom deed die jonge vrouw alsof ze Roya kende? En hoe kon het dat ze zoveel over haar had gehoord?

‘Komt u maar mee,’ zei Claire zachtjes. ‘Ik breng u meteen

naar hem toe.' Dit keer liet ze het obligate uitroepteken dat nodig scheen te zijn om de ellende hier te camoufleren, achterwege.

Roya volgde Claire door een gang naar een grote zaal, waar een lange tafel stond met aan weerszijden plastic klapstoelen. Maar er zaten geen bewoners aan de tafel bingo te spelen of te roddelen.

Claire wees naar de verste hoek in het vertrek. 'Hij zit al op u te wachten.'

Bij het raam zat een man in een rolstoel naast een lege plastic stoel. Hij zat met zijn rug naar hen toegekeerd; Roya kon zijn gezicht niet zien. Claire maakte aanstalten om op hem af te lopen, maar bleef toen staan. Ze nam Roya met een schuin hoofd van top tot teen op, alsof ze probeerde in te schatten of ze gevaar kon opleveren, voor dramatische toestanden zou zorgen. Claire frunnikte wat aan haar halsketting. 'Kan ik u ergens een plezier mee doen? Water? Thee? Koffie?'

'Nee hoor, dank u wel.'

'Weet u het zeker?'

'Heel vriendelijk van u. Nee, dank u wel.'

Nu was het Claires beurt om te treuzelen. Lieve hemel, het leek wel alsof niemand Roya alleen wilde laten met deze... bewoner. Allemachtig. Alsof zij, een kleine vrouw van in de zeventig, nog enige macht over hem of over wie dan ook had. Alsof zij, Roya Archer, door haar aanwezigheid de hele tent in vlammen kon doen opgaan.

'Ik ben oké,' zei ze. Dat had ze van de Amerikanen geleerd: Ik ben oké, het is goed hoor, allemaal dik in orde. Van die handige Amerikaanse zinnnetjes. Ze wist hoe ze het moest doen. Haar hart bonkte, maar ze bleef Claire recht aankijken.

Claire boog haar hoofd, draaide zich eindelijk om en liep

klikklakkend op haar hakken weg. Precies in de maat met Roya's verhoogde hartslag.

Ze kon nu alsnog achter Claire aan rennen en dit naar stoofvlees stinkende gebouw uit lopen, Walter ophalen voordat hij zijn broodje ophad, naar huis gaan, in bed gaan liggen en doen of ze deze vreemde misrekening nooit had gemaakt. Ze stelde zich Walter voor in de deli, in z'n eentje, met een flesje gemberbier en een broodje kreeft voor zich – arme man. Maar nee. Ze was hiernaartoe gekomen om eindelijk te horen hoe het nou zat.

De ene voet voor de andere, zo deed je dat. Ze dwong zichzelf naar de rolstoel bij het raam te lopen. Haar hakken klikklakten niet, ze droeg haar vertrouwde grijze schoenen met de dikke zolen. Van Walter moest ze sneeuwlaarzen aandoen, maar dat had ze geweigerd. Ze was bereid een heleboel te accepteren, maar haar vroegere vlam voor het eerst in zestig jaar ontmoeten op van die onelegante lelijke sneeuwlaarzen hoorde daar niet bij.

De man leek haar aanwezigheid niet op te merken, het was alsof ze niet bestond.

'Ik heb op je gewacht,' zei een stem opeens in het Farsi, en Roya begon te beven. Die stem had haar energie gegeven en getroost in de tijd dat ze onafscheidelijk waren.

Het was 1953. Het was zomer. Ze was zeventien. New England smolt weg, de kou buiten en de kunstmatige warmte binnen verdampten. Roya's benen waren gebruind en sterk, en samen stonden ze bij de barricades en schreeuwden zich de longen uit het lijf. De menigte zwol aan, de zon brandde op haar hoofd, twee lange vlechten vielen tot op haar boezem, haar kraag was doornat van het zweet. Overal om hen heen staken mensen hun vuist omhoog en schreeuwden in koor.

De verwachtingsvolle stemming, het besef dat er iets nieuws en beters ophanden was, de zekerheid dat ze de zijne zou zijn in een vrij, democratisch Iran lagen binnen handbereik. Ze hadden een gezamenlijke toekomst en lotsbestemming, vervlochten met een land dat op de drempel stond van een nieuw, onverschrokken begin. Ze had hem onstuimig liefgehad. Ze had zich destijds onmogelijk een toekomst kunnen voorstellen waarin ze zijn stem niet elke dag zou horen.

Roya keek omlaag naar haar voeten, die ze opeens niet meer herkende in de grijze omaschoenen met de dikke zolen en het strikje erop.

De man draaide zijn rolstoel om en er verscheen een glimlach op zijn gezicht. Hij zag er moe uit; zijn lippen waren droog en er liepen diepe rimpels over zijn voorhoofd. Maar zijn ogen stonden vrolijk en waren vervuld van hoop.

‘Ik heb op je gewacht,’ herhaalde hij.

Was het mogelijk om de draad zo makkelijk op te pakken? Zijn stem was hetzelfde. Hij was het, helemaal, zijn ogen, zijn stem, haar Bahman.

Maar toen herinnerde ze zich waarvoor ze was gekomen. ‘Dat begrijp ik.’ Haar stem klonk veel krachtiger dan ze had verwacht. ‘Maar wat ik je altijd al heb willen vragen is waarom je de vorige keer in vredesnaam niet hebt gewacht.’

Ze liet zich doodmoe in de stoel naast hem zakken, zo moe als ze in haar hele leven nog niet was geweest. Ze was zevenenzeventig en doodop. Maar toen ze terugdacht aan die wrede, ontgoochelende zomer die ze nooit helemaal te boven was gekomen, voelde ze zich weer zeventien.

1953

De jongen die de wereld zou veranderen

‘Ik zou het geweldig vinden,’ zei Baba tijdens het ontbijt van verse naan met feta en zelfgemaakte jam van zure kersen, ‘als mijn dochters de volgende madame Curies zouden worden. Dat zou ik fantastisch vinden. Of schrijvers misschien,’ zei hij glimlachend naar Roya, ‘zoals die Amerikaanse: Helen? Keller?’

‘Ik ben niet doof, Baba,’ zei Roya.

‘Ze is niet blind, Baba,’ zei Zari.

‘Wat heeft dat er nou weer mee te maken,’ vroeg Maman, terwijl ze haar dochters aanspoorde door te eten.

‘Je moet doof en blind zijn om Helen Keller te zijn,’ zei Zari stralend, trots op haar kennis van Amerikaanse heldinnen.

‘En stom, vergeet dat niet,’ mompelde Roya.

‘Dat bedoel ik natuurlijk niet.’ Baba zette zijn theeglas neer. ‘Ik had het over haar genialiteit. Dat ze elf boeken heeft geschreven. Dat bedoelde ik!’

Het lot had Maman en Baba slechts twee kinderen geschonken, en meisjes bovendien. Maar gelukkig was Baba opmerkelijk en uitzonderlijk verlicht voor zijn tijd: hij wilde dat zijn dochters een goede opleiding kregen en in het leven zouden

slagen. Onderwijs was zijn religie en democratie zijn droom.

Roya en Zari zaten op de middelbare school en waren voorbestemd om het beste onderwijs te krijgen dat voor meisjes in het Iran van 1953 mogelijk was. Het snel veranderende land stelde zich steeds verder open voor de buitenwereld. Het had een democratisch gekozen premier, Mohammad Mossadegh. Het had ook een sjah, Reza Pahlavi, een pleitbezorger van vrouwenrechten, net als zijn vader, Reza Sjah. ‘De sjah zal ongetwijfeld naar de pijpen van die verdomde Britten dansen en onze olie weggeven!’ zei Baba altijd. ‘Maar één ding moet ik toegeven, de vrouwen heeft hij geholpen. Dat moet worden gezegd.’

De meer traditioneel ingestelde familieleden hadden geen goed woord over voor de verlichte opvattingen van Maman en Baba. Hoe konden zij toestaan dat hun tienerdochters overal zonder chaperonne naartoe gingen, fluisterden tantes bozig als ze met Maman in de keuken bezig waren. Maman raakte er bedreven in die verwijten weg te lachen. Ze had de hidjab afgelegd zodra Reza Sjah de hoofddoek in de jaren dertig verbood. Ze juichte de hervormingen toe die de vrouwenemancipatie vooruithielpen, hoewel haar meer religieus georiënteerde familieleden huiverden bij al die nieuwerwetse gewoonten van de *farangi*, de buitenlanders.

Maman en Baba stuurden hun twee dochters naar de beste middelbare meisjesschool in Teheran. Elke ochtend maakten Roya en Zari zich op voor de dag terwijl Maman thee zette. Roya waste slechts haar gezicht en vlocht haar dikke haar in twee lange vlechten, maar Zari deed ook wat lippenstift op en schikte trots de golven die ze elke avond in haar haar maakte door het om stroken krantenpapier te draaien en vast te zetten.

Terwijl haar jongere zus zich opdofte en mooi maakte, keek Roya naar haar eigen spiegelbeeld. Ze was het afgelopen jaar